

[Sayı/Issue: 26, Nisan/April 2025]

HASAN HÜSNÜ PAŞA KÜTÜPHANESİNDE KAYITLI BİR CEVÂMÎ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMÎ'Ü'R-RİVÂYÂT TERCÜMESİ (II, III VE IV. KISIMLAR İNCELEME-METİN), KÜBRA BATAR

A Translation of Cevâmî'ü'l-Hikâyât and Levâmî'ü'r-Rivâyât Registered in Hasan Hüsnü Paşa Library (II, III and IV. Parts Review-Text), Kübra Batar

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01 Mart 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16 Nisan 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Nisan 2025

Selahattin TOPBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi

Çankırı Karatekin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri

Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

<https://orcid.org/0000-0001-9096-9656>

sel.topbas2@gmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için “Etik Kurul Belgesi” gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: “Benzerlik Raporu” Turnitin.com / iThenticate / İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

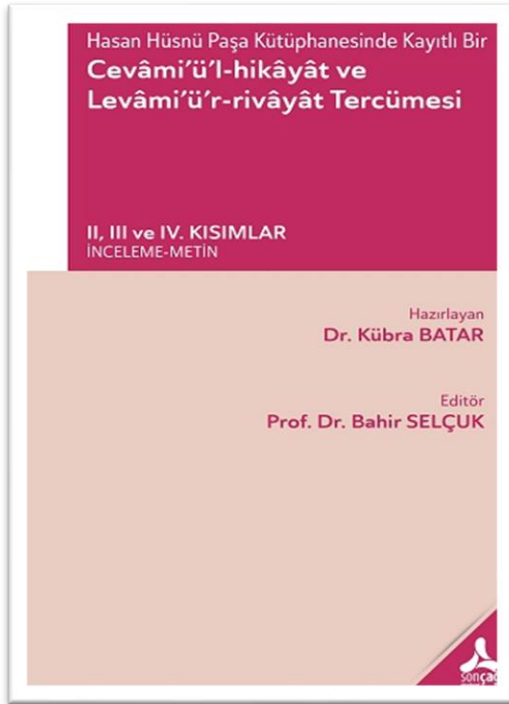
Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından “Telif Hakkı Formu” imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi

Topbaş, S. (2025). Hasan Hüsnü Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Cevâmî'ü'l-Hikâyât ve Levâmî'ü'r-Rivâyât Tercümesi (II, III VE IV. Kısımlar İnceleme-Metin). Kübra Batar. *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. 26(Nisan). ss. 71-76.

Sorumlu Yazar

Selahattin TOPBAŞ, sel.topbas2@gmail.com

İranlı şair Muhammed Avfi tarafından 13. yüzyılda Farsça olarak yazılan Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât, iki binden fazla dinî, tarihî, ahlaki, menkıbevi ve mitolojik hikâye ihtiva etmektedir. Kaynaklara göre eserin İbn Arabşâh, Necatî ve Celâlzâde Sâlih Çelebi tarafından Türkçeye çevirileri yapılmıştır. Bu mütercimlere ait çevirilerin yanı sıra Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın mütercimi belli olmayan bir tercümesi de (Hasan Hüsnü Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde Hasan Hüsnü nr. 720) bulunmaktadır. Bu tercüme eser üzerine Prof. Dr. Bahir SELÇUK danışmanlığında iki doktora tezi hazırlanmıştır. I. kısım, (IIb-153a) Dr. Nurten ÇELİK; II-IV. kısımlar (153a-308a) ise Dr. Kübra BATAR tarafından sunulmuş ve her iki çalışma daha sonra Prof. Dr. Bahir SELÇUK

editörlüğünde Sonçağ Akademi Yayınları'nda kitap olarak yayımlanmıştır (Çelik, 2022; Batar, 2022).

Dr. Nurten Çelik'e ait yayın ile ilgili Abdulsamet Demirbağ (2023) tarafından bir tanıtım yazısı kaleme alınmıştır. Bu çalışmada ise Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın Dr. Kübra Batar tarafından çalışılan ve yayımlanan Hasan Hüsnü Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât (II, III ve IV. Kısımlar İnceleme-Metin) adlı eser tanıtılacaktır.

Yazarın, Türk edebiyatında hikâye türünün geçmişi, Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât hakkında kısa bilgi verdiği ön sözden sonra çalışma üç bölüm hâlinde devam etmiştir. Birinci bölümde Giriş başlığı altında hikâye hakkında bilgiler verilmiş, hikâye kelimesinin kökeniyle ilgili bilgiden sonra çeşitli kaynaklardaki hikâye tanımları sıralanmıştır. Daha sonra Doğu-Batı kültür ve edebiyatlarında hikâyenin tarihî serüveni, Türk edebiyatında hikâyenin İslamiyet'ten önce ve İslami dönem boyunca nasıl bir gelişim ve değişim gösterdiği, halk hikâyesi, manzum ve mensur hikâye, dini hikâye ve aşk hikâyeleri hakkında bilgiler sıralanmıştır.

Eserin Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât adını taşıyan ikinci bölümünde öncelikle bölüme de adını veren eser tanıtılmıştır. Eserin İranlı yazar Muhammed Avfi tarafından Nâsirüddin Kabâce'nin emriyle yazılıp İltutmış'ın veziri Nizâmülmülk Muhammed b. Ebû Sa'd el-Cüneydî'ye sunulduğu belirtilmiştir. Eserin kimler tarafından Türkçeye çevrildiği hakkındaki bilgilerden sonra incelemeye konu olan metnin mütercim ve müstensihinin belli olmadığı ifade edilmiştir. Eserin kaç varaktan oluştuğu, her varakta kaç satırın bulunduğu, nüshanın istinsah kaydı ve fihristi hakkında bilgiler verilmiştir. Muhammed Avfi'nin eserinde 4 kısım ve toplam 100 bab bulunmasına rağmen incelenen tercümenin dört kısım ve 97 bab olduğuna dikkat çekilmiştir. Fihrist bilgilerine göre içinde 1385 hikâye

bulunan bu tercümenin aslından üç bab eksik olduğu ifade edilmiştir. Mütercimi belli olmayan bu çeviri ile Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın Milli Kütüphanede kayıtlı Farsça nüshası ve Tuncay Bülbül'ün (2017) hazırlamış olduğu çalışma zaman zaman mukayese edilerek çeşitli tespitlerde bulunulmuştur. Eserin diğer nüshalara göre eksik ya da fazla bablarının dışında nüshada “Fî-Beyânî Envâ'-ı Muharris” babındaki hikâyelerin başlıkla uyuşmadığı, fihristte babların isimlerine ve sayfa numaralarına yer verilmesine rağmen metin içinde bazı başlık yerlerinin boş bırakıldığı belirtilmiştir. Bunun yanında metin içinde bab numaralarının ve hangi kısma ait olduğunun genellikle belirtilmemiş ve fihristte böyle bir bilgiye yer verilmemiş olduğu tespit edilmiştir. Nüshanın 2, 3 ve 4. kısımları ile babları tablo hâlinde verilmiştir.

“Eserin Muhtevası” başlığı altında Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın incelenen bölümlerindeki bablarda kaç hikâye bulunuyorsa bab başlıkları altında bu hikâyelerin içerikleri hakkında kısa bilgiler aktarılmıştır. “Tahkiye Unsurları” incelenirken öncelikle olay (vaka) örgüsü hakkında bilgiler verilmiştir. Eserdeki hikâyelerin genellikle tek zincirli olaylardan meydana geldiği ifade edilmiş ancak incelenen iki hikâyede helezonik olay örgüsüne rastlandığı belirtilerek örneklendirilmiştir.

Anlatıcı ve bakış açısı noktasında Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın her babından önce bir takdim kısmının yer aldığı belirtilmiştir. Bu kısımdaki anlatıcının üst anlatıcı/dış anlatıcı olarak isimlendirildiği aktarıldıktan sonra bablardaki bu anlatıcının anlatılarıyla okuyucuyu hikâyeye hazırladığı, babın tezini okuyucuya aktardığı ifade edilmiştir. Eserde dış anlatıcıdan başka tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı, özne anlatıcı, nesnel tutumlu gözlemci anlatıcı gibi anlatıcıların da bulunduğu örneklendirilmiştir.

Hikâyelerdeki zaman unsuru, vaka zamanı ve anlatma zamanı olarak ele alınmıştır. Vaka zamanı ile ilgili zamanın bir araç konumunda olduğu ve üzerinde çok durulan bir unsur olmadığı belirtildikten sonra zamanın bazen net olmayan ifadelerle yer aldığı bazen de inandırıcılığı zaafa uğratacak şekilde hızla seyrettiğine değinilmiş ve bu iddialar örneklendirilmiştir. Bazı hikâyelerde zamanın kısa ifadelerle sunulduğu, bazılarında göreceli ifadelerle belirtildiği ancak Abbasi ve Emevî halifeleri, peygamberler ya da tarihî şahsiyetlerle ilgili anlatılarda hikâyelerin sosyal zamanlarının daha da netleştiği örneklerle açıklanmıştır. Hikâyelerin anlatma zamanı ile ilgili anlatımın sonradan aktarma biçiminde gerçekleştiği belirtilmiştir.

Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ta mekânın genellikle isim düzeyinde zikredildiği, ayrıntıya girilmediği belirtilmiş, bazılarında mekânın değişkenlik gösterdiği bazılarında ise belirsiz olduğu tespitinde bulunulmuştur. Ayrıca mekân unsuru açık ve kapalı mekân olarak da sınıflandırılmış, bu konudaki tespitler de örneklendirilmiştir.

Hikâyelerdeki şahıs kadrosu detaylı bir şekilde incelenmiş, önce kahramanlarla ilgili bir tablo verilmiş daha sonra da hükümdarlar, halifeler, peygamberler, dinî şahsiyetler, vezirler ve diğer şahsiyetler

başlıkları altında bu konudaki tespitler sıralanmıştır. Yazar ayrıca hikâyelerdeki şahıs kadrosunu tip bakımından da sınıflandırarak kadın tipi, kıskanç insan tipi, cimri insan tipi, cömert insan tipi, sabırlı insan tipi ve zalim insan tipi başlıkları altında incelemiştir.

Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın dil ve üslup bakımından incelendiği bölümde hikâyelerde Türkçe kelimelerin hâkim olduğu, yabancı kelimelerin ise halk dilinde yaygın kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerden oluştuğu, bunların da daha çok dinî terminolojide yer alan dua amaçlı ifadeler olduğu belirtilmiştir. Hikâyelerde yer alan kelimeler, kelime türleri olarak sınıflandırılmış ve incelenmiştir. İsim ve sıfatların günlük dilde çok kullanılan Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerden oluştuğu, Türkçe sıfatların genellikle belgisiz sıfat, sayı ve işaret sıfatları olduğu; zamir, zarf, edat, bağlaç ve ünlemin çeşitleriyle birlikte bulunduğu örnekendirilmiştir. Fiiller daha detaylı bir incelemeye tabi tutulmuş, yapısına ve çekimine göre çeşitlendirilip açıklanmıştır. Hikâyelerdeki kelime grupları isim ve sıfat tamlamaları olarak incelenmiştir. Cümle türleri ise yapılarına (basit, birleşik, bağlı), yüklemine yerine (kurallı, devrik), anlamlarına (olumlu, olumsuz, soru), yüklemine göre (isim, fiil) incelenmiştir.

Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın incelenen nüshasının istinsah kaydına göre XVI. yüzyılda tamamlandığına dikkat çekilerek hikâyelerde Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin ağır bastığı vurgulanmıştır. Sıfır akuzatif kullanımı, fiil çekimlerinin 1. tekil şahıslarında “-ın/-in”, 1. çokluk şahıslarda “-vuz/vüz”, 2. çokluklarda “-sız/-siz” şekli; bazı kelimelerdeki iç seslerin yer değişikliği (çömlek>çölmek), bazı zamirlerde “-cılâyın/-cileyin” eki vb. birçok tespit örneklerle desteklenmiştir.

Hikâyelerde geçen deyim ve atasözleri, edebî sanatlar, ayet ve hadisler, manzumeler ile ilgili tespitler sıralandıktan sonra kullanılan tekniklere de değinilmiştir. Diyalog, monolog, tasvir tekniği hakkında bilgiler verilip Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın tercüme tekniği mukayeseli olarak açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın Çeviri Yazısı'na geçilmeden önce çeviri yazılı metnin kuruluşunda izlenen yöntem maddeler hâlinde sıralanmıştır. Eserin 153a varak numarasından başlanarak sonuna kadar (308a) her sayfada geçen hikâyeler günümüz alfabesine çevrilmiştir. Sayfa numaraları köşeli parantez, satırlar ise parantez içinde verilmiş, başlıklar koyu karakterle (bold) yazılmıştır. Okunamayan ifadeleri belirtmek için üç nokta (...) konularak okunamayan yerler dipnotta verilmiştir. Metinlerde geçen hadis ve ayetlerin Türkçe anlamı, bazı kişi ve ifadelerle ilgili açıklamalar yine dipnotta verilmiştir.

Sonuç başlığı altında hikâye türünün Türk edebiyatındaki geçmişine değinildikten sonra Muhammet Avfi'nin Farsça kaleme aldığı Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın tercüme yoluyla edebiyatımıza kazandırıldığı ifade edilmiştir. Çalışmanın özelliklerine kısaca değinilerek tespitler tamamlanmıştır. Kaynakça kısmından sonra Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın dört sayfasının tıpkıbasımı bulunmaktadır.

Dr. Kübra Batar tarafından hazırlanan Hasan Hüsnü Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât Tercümesi adlı 476 sayfalık eser, titizlikle hazırlanmış örnek bir çalışma olup benzer çalışmalar yapacak araştırmacılar için yol gösterici özellikler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Batar, K. (2022). *Hasan Hüsnü Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât Tercümesi (II, III ve IV. Kısımlar İnceleme-Metin)*. (Ed. Bahir SELÇUK). Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Bülbül, T. (2017). *Celâl-zâde Sâlih Çelebi Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât'ın Tercümesi (İnceleme-Metin)*. C.2. Kayseri: Tezmer.
- Çelik, N. (2022). *Hasan Hüsnü Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât Tercümesi (I. Kısım İnceleme-Metin)*. (Ed. Bahir SELÇUK). Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Demirbağ, A. (2023). Hasan Hüsnü Paşa Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Levâmi'ü'r-rivâyât Tercümesi (I. Kısım İnceleme-Metin). *Littera Turca*. C. 9. S.4. s.794-795.